

Flet Gjekë Marinaj, poeti që jeton në Dallas

Poezia Kosovare, aq dinamike, aq interesante, aq e ndjeshme... cilësore sa çdo poezi e vendeve të tjera të botës

"Në shkëmbim të duarve me shumë nga letërsia kosovare janë Agim Vinca, Rrahman Dedaj, Sabri Hamiti, Din Mehmeti, Ali Podrimja, Azem Shkrelti etj. Por poeti që kam më për zemër nga të gjithë poetët është Eqrem Basha" shprehet poeti shqiptar që jeton në SHBA Gjekë Marinaj ...

NGA MIRJETA SELIMI

Gjekë Marinaj (1965) as në ëndrën më të bukur të fëmijërisë s'ka mundur ta përjetojë kënaqësinë e ofruar nga realiteti i tanishëm që të jetë dikush gjatë jetës së tij në këtë botë.

Në vitin 1990, në njërin cep të gazetës letrare "Drita" që ka qenë organ i Lidhjes së Shkrimtarëve të Shqipërisë, një poezi fare e shkurtër me titull "Kujt", do të tërheqë vëmendjen e shumë lexuesve dhe do të bëjë bujë të jashtëzakonshme sa që tirazhi i madh i gazetës do të shkojë brenda ditës. Shkrimtari dhe njëri prej njerëzve kyç të "Drita", Nasi Lera dikund më vonë do të tregojë për reagimin e pushtetit komunist të asaj bote në Shqipëri. "Të nesërmen më telefonuan nga lart dhe më thanë se çfarë kishim bërë me atë poezi që njerëzit i quante kujt", do të vë në pah Lera.

Fill pas kësaj, njëzet e pesë vjeçarit të asaj kohe, të lindur në fshatin Brut të Malsisë së Madhe në Shqipëri, do t'i duhet të durojë vetë "shqelma" nga "Kujt". Do të detyrohet të arratiset nga Shqipëria, të kalojë tinëz në territorin e ish-Jugosllavisë dhe të vendoset për disa ditë në Beograd. Atje ambasadori amerikan do ta pyet: "A ke prova se je kundër komunizmit?". Një përkthyes do t'ia japë atij poezinë "Kujt", mandej fjalët e para dhe të fundit të amerikanit të vjetër do të jenë: "Paç fat në Amerikë, bir". Kjo është në vija të trasha historia e kapërcimit të Atlantikut me "Kujt" që Gjekë Marinajn do ta vendosë në Richardson të Tekxasit në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Atje Marinaj do të punojë, shkruaj, përkthejë etj., por nuk do ta harrojë asnjëherë atdheun dhe përherë do të jetë mirënjohës ndaj tij.

Përton të flasë për "Kujt", "është një histori e shkruar, shumë e duhet t'i kushtojmë rëndësi të tanishmes dhe të ardhmes, jam shprehur disa herë për të", thotë Marinaj. Flet për kushtet që i ofrohen një krijuesi në SHBA, mesazhin e poezisë, arsyet e qëndrimit në SHBA, raportin e poezisë shqiptare me poezinë e vendeve të tjera, poezinë e shqiptarëve që jetojnë në Amerikë, shqiptarin që mund të jetë pjesë e një antologjie botërore, poezinë që krijohet në Kosovë, krijuesit e tjerë jashtë Kosovës, influencimin prej autorëve të tjerë, Gjekë Marinajn gazetar dhe kritik letrar, krijimtari dhe pabotuar etj., preokupime që i shtrihen përpara t'i zbërthej.

Ka pesëmbëdhjetë vjet që jetoni, punoni dhe krijoni në SHBA, vendin që sot realisht paraqet "El dorado" në shumë sfera po që se krahasohet me të tjerat vende. Çfarë kushtesh i ofrohen një krijuesi në SHBA?

Gjekë Marinaj: Amerika ofron kapacitetin për të gjithë ata që kanë një edukim të arsyeshëm të fitojnë paratë e mjaftueshme për të mbijetuar. Një nga gjërat që krijuesit mund të arrijnë në Amerikë është jetesa, ne mund të jetojmë. Amerika, në të njëjtën kohë ofron një numër të madh artdashësis, një kulturë gjigante me dhjetëra miliona njerëzish të shkolluar. Ajo ofron një mundësi të jashtëzakonshme për të mësur nga dhe për të hyrë tek diversiteti social, ideor dhe teknologjiko-shkencor. Nuk është sekret që Amerika përbëhet nga një popullatë e fragmentuar në mijëra drejtime me interesa nga më të larmishmet, gjë që e shtynë letërsinë dhe artin në një korridor më të ngushtë të nevojave dhe të dëshirave të përgjithshme që kanë. Kështu krijuesit janë të detyruar të krijojnë botën e vet, ta drej-

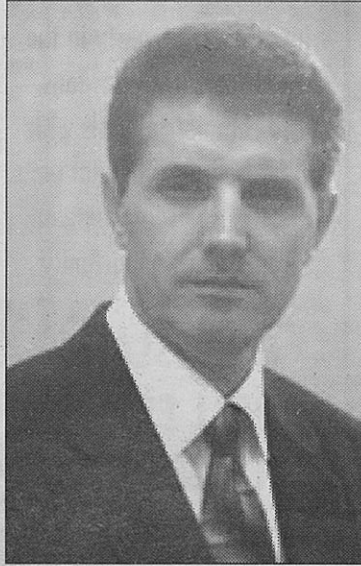
tojnë, promovojnë dhe ta mbrojnë atë. Kjo më jep mundësinë të shtoj diçka edhe rreth anës tjetër të medaljes së favorizimeve që sapo përmenda. Krijuesi duhet të besojë në vetvete, të ketë kurajë të jetojë si një poet, artist apo shkrimtar në Amerikë.

Çka mund të thotë poezia dhe çka konkretisht poezia që shkruani ju?

Gjekë Marinaj: Poezia është rruga në të cilën shtegtojnë të gjitha gjuhët e ndryshme të njerëzimit të shkruara në një gjuhë të vetme. Tek poezia, në njërin anë, shkrihen gjuha e ndjenjave, e halleve, e gëzimeve, e dashurisë... Po tek poezia, në anën tjetër, shkrihen dhe marrin jetë, dialektet, mendimet, leksiku që vjen nga krahinat e ndryshme, nga natyra, nga teknologjia, nga filozofia, nga sociologjia, nga arti e nga fushat më të ndryshme të shkencës, të jetës... Të gjitha këto gjuhë janë të bashkuara në një gjuhë të vetme ku të gjithë njerëzit mund të flasin me njëri-tjetrin. Si poet e ndjej se i shërbej kësaj gjuhe të përbashkët njerëzore. Gjuha në vetvete është një botë shumë më e madhe dhe shumë më inteligjente se cilido përdorues individual i saj. Poetët janë pjesë e një komuniteti poetësh që ka marrë jetë shumë para epikës së Gilgameshit e poetëve të tjerë pasardhës të tij deri më sot. Edhe unë, si çdo poet tjetër, jam vetëm një gjethe në pemën e madhe të poezisë. Në esencë, ajo që bëj si poet është një shërbim që i bëj bazamentit të jetës së gjuhës. Një gjë e tillë mund të qëndrojë për poezinë edhe si gjuhë midis gjuhëve, sepse sot kemi arsye të besojmë se njëherë njerëzimi kishte një gjuhë të vetme, gjuhë e cila u thye e u nda me thyerjen dhe ndarjen e njerëzimit në grupe njerëzore. Me poezinë time mundohem të jem pjesë e atij zinxhiri që, nëpërmes të vërtetës, i mban të lidhura mitet e mëdha të njerëzimit me shpikjet dhe zhvillimet teknologjike e shkencore.

Pse s'ktheheni të jetoni në Shqipëri dhe të bëheni mësimdhënës në Universitetin e Tiranës apo ende vërehen tek ju shenjat e kohës në të cilën u larguat nga atdheu?

Gjekë Marinaj: Shqipërinë e dua me gjithë shpirt. Ajo gjithmonë do të jetë pjesë e ëndrrave të mia, por e ndjej se sferat akademike të Shqipërisë, veçanërisht ato të Universitetit të Tiranës, nuk kanë nevojë për shërbimet e mia si pedagog. Shqipëria ka një pasuri akademike të pabesueshme, ka profesorë të kalibrit botëror të cilët kanë shkëlqyer madje edhe gjatë errësirës komuniste jo vetëm si personalitete të dijes, por edhe si përcues të përkushtuar të saj për tek studentët e tyre. Nëse sot shumë studentë shqiptarë shkëlqojnë nëpër universitetet e botës, ku disa prej të cilëve i janë kushtuar vetë jetës akademike e pedagogjike, merita u takon profesorëve tanë në Shqipëri. Në njëfarë mënyre "ne jemi ata" ashtu që do të jenë pjesë e jona studentët tanë të së ardhmes. Pra ajo që unë mund të kontribuoj si pedagog në Shqipëri është diçka relativisht e vogël. Amerika gjithashtu ka profesorë të shkëlqyer, por ajo është prapë duke e krijuar "kontinentin" e saj akademik, është prapë në krijim e sipër të periudhës së saj letrare, aq më tepër kur shumë nga gjenitë e saj janë larguar dhe vazhdojnë të largohen nga mësimdhënia. Amerika më bën të ndjehem se mund të bëj më shumë këtu, se këtu jam më i nevojshëm se në Shqipëri. Shpresoj të mos jem gabim. Sidoqoftë, unë gjithmonë do të jem thellësisht shqiptar, por gjithmonë do të jem thellësisht edhe amerikan në dedikimin tim në të mirë të

Gjekë Marinaj

humanizmit dhe edukimit të tij pa koncepte gjeografike.

Ku e sheh poezinë shqiptare në raport me poezinë që krijohet sot në vendet e tjera?

Gjekë Marinaj: Energjia e brendshme, freskia tematike, thellësia e ndjenjës dhe e mendimit, tradita e shquar e bashkë-jetimit të shqiptarëve me vargun e bëjnë poezinë shqipe të parafytyrohet para botës sa antike aq edhe të re, sa të ashpër aq edhe të ndjeshme, sa lokale aq edhe mbarë-njerëzore. Shumica e akademikëve do të binin dakord se një gjë e tillë nuk mund të thuhet për poezinë e shumë vendeve të tjera.

A mund të thuhet e njëjta gjë edhe për poezinë që shqiptarët e Amerikës e krijojnë sot atje?

Gjekë Marinaj: Kjo pyetje, Mirjeta, po më shtyn të përqendrohem tek koncepti i vetëbesimit në raport me realitetin. Pikërisht ky koncept, pra raporti i vetëbesimit kundrejt aftësive për të prodhuar një krijimtari konkurruese është problemi kryesor që krijuesit shqiptar në Amerikë hasin në punën e tyre. Ndoshta tre apo katër (të tregohem shumë zëmërbardhë) poetë shqiptar në Amerikë mund të arrijnë nivelin e mesëm midis poezisë serioze bashkëkohore amerikane. Një pjesë e mirë krijojnë një poezi relativisht të pranueshme që premtan, por kanë ngelur në orbitën e tyre, orbitë që nuk mund të konsiderohet konkurruese me poezinë më të mirë amerikane. Pjesa që mbetet, për fat të keq, janë të gatshëm të sakrifikojnë nga gjërat më të rëndësishme të jetës së tyre për të bindur dikë për ta përkthyer krijimtarinë e tyre në anglisht, me dëshirën për të marrë pjesë në "panairin" e letërsisë së "artë" amerikane. Por e bëjnë këtë ose duke mos i kuptuar ose duke i injoruar pasojat personale dhe kombëtare që vijnë nga paraqitja në këtë "panairi" me "fool's gold" (një metal vezullues që vetëm duket si ar, i cili i ka bërë gjeologët ta quajnë "ari i budallenjëve"). Kjo ndodh, për mendimin tim, se ata nuk i kanë pasur mundësitë të studiojnë artin e poezisë as në universitetet amerikane as në ato shqiptare. Si pasojë nuk e kuptojnë se poezia nuk është thjesht një varg fjalësh të palosura njëra mbi tjetër, ashtu siç vijnë nga mendja apo nga shqetësimi që kanë. Ata paraqiten aq injorantë në zanatin e poezisë sa ç'jam unë, midis të tjerash, në zanatin e mekanikut të automjeteve, megjithëse e di se një veturë duhet të ketë rrota, timon, motor etj., ajo

nuk ecën dot vetëm nëse unë nga dëshira për të qenë mekanik, i palosë pjesët e saj njëra mbi tjetër si të ma merr mendja. Ajo që shoh si problem me ne krijuesit shqiptar në Amerikë është ngutja për të treguar vlerat individuale, jo ato kombëtare, para botës letrare të Amerikës dhe më gjërë.

Kush shkruan poezi në Shqipëri që mund të jetë pjesë e një antologjie botërore?

Gjekë Marinaj: Nëse antologjia do të përbëhej nga poetët më të mirë të botës, jo nga poetët më të mirë të çdo vendi, sepse Shqipëria, si çdo vend tjetër, ka një numër të madh poetësh të shkëlqyer, mendoj se Agron Tufa do e meritonte të ishte pjesë e asaj antologjie.

Cili është mendimi i juaj për poezinë që krijohet në Kosovë dhe a është ndonjë autor për të cilin keni respekt?

Gjekë Marinaj: Pjesa e dytë e kësaj pyetje, si dhe pyetja para kësaj, janë pyetje të vështira për këdo që flet me përgjegjësi profesionale dhe dinjitet njerëzor. Këto soj pyetjesh janë të përpiluara që i intervistuari të tregohet i pasaktë në përgjigjet e tij. Por ngaqë të gjithë gazetarët bëjnë pyetje të tilla, po të përgjigjem. Poezia Kosovare mund të gjykohej kryesisht në dy mënyra. Ajo mund të shihet si pjesë e historisë dhe e kulturës së popullit të Kosovës. Si e tillë ajo meriton të studiohet në thellësi me përqendrim në shumë-lojshmëri dhe saj tematike, estetike, etike dhe tekniko-letrare-artistike. Ajo mund të ndjehet gjithashtu, si produkt i mendjeve të ndritura, ku studuesit, për ta shijuar plotësisht atë, duhet të përqendrohen në punimet individuale dhe në intensitetin artistik të poetëve të mëdhenj kosovar. Natyrisht, do të ishte mirë të studiohet në të dyja mënyrat njëherësh, por një gjë e tillë mund të arrihet vetëm në mënyrë sistematike shkollore, gjë e cila, automatikisht e eliminon mundësinë për të gjithë dashamirësit apo të interesuarit në poezinë kosovare. Pra poezia Kosovare është aq dinamike, aq interesante, aq e ndjeshme, aq përfaqësuese e kulturës dhe e vlerave të popullit të saj dhe aq cilësore sa çdo poezi e vendeve të tjera të botës. Ndër shkëmbim të duarve me shumë nga letërsia kosovare janë Agim Vinca, Rrahman Dedaj, Sabri Hamiti, Din Mehmeti, Ali Podrimja, Azem Shkrelti etj. Por poeti që kam më për zemër nga të gjithë poetët është Eqrem Basha.

Po për krijuesit e tjerë shqiptarë, jashtë Kosovës?

Gjekë Marinaj: Midis të tjerëve do të veçoja Adem Istrefin që jeton në Shqipëri, Shefqet Dibrani dhe Bujar Saliun që jetojnë në Zvicërr, si dhe Ibrahim Abedinin që jeton në Suedi.

Nga cilët autorë e gjeni vetën të influencuar?

Gjekë Marinaj: Më së shumti nga poetët dhe shkrimtarët klasikë. Njerëzimi ka një rekord të poezisë që sillet rreth një unaze kohore prej mbi gjashtë mijë vjeçare. Sa më e vjetër të jetë një poezi aq më të mëdha janë mundësitë e zhdukjes së saj. Nëse ajo nuk është zhdukur, ka shumë gjasa që ajo të jetë një poezi apo poemë shumë cilësore. Kështu poetët e mi më të preferuar janë ata që kanë kompozuar poezi të tilla. Disa prej tyre janë antikët si Gilgameshi, Homerit, Virgjili, Dante, Gëte, Shekspiri, Miltoni etj. Jam i influencuar po ashtu edhe nga shkrimtarët, dramaturgët, piktorët e kompozitorët e mëdhenj që nga

kohët e lashta deri tek e sotmja. Po ta përkthejmë fjalën influencë në një fjalë më të saktë, që do të ishte frymëzim, unë jam i frymëzuar nga një numër i madh krijuesish nga të gjitha kohërat.

Gjendja katastrofale e lexueshmërisë a s'është tregues se kanë ndërruar kohërat dhe se sot bota bën edhe pa poezi?

Gjekë Marinaj: Çfarë do të bënim pa poezinë? Unë mendoj se të jetosh pa poezi është njësoj si të jetosh pa pjesën fizike të gjuhës, pa të cilën do të humbim efektin e shijes. Me humbjen e efektit të shijes do të humbim interesin për specialitetet e ndryshme, pra do të mjaftoheshim me paraqitjen e jashtme të gjërave, me përkufizimin e të tjerëve se çfarë është e ëmbla, e tharta, njelmësia etj. Eliminimi i poezisë do i ngushtonte pa masë specifikimet që na ndajnë nga kafshët. Pa poezinë komunikimi njerëzor do të ndahej në një numër të madh kodesh primitive, kode që do e tjetëronin njeriun deri në humbjen e identitetit.

Dikur e patët përfunduar kursin për të qenë gazetar, por më i suksesshëm jeni treguar duke e përdorur gjuhën e poezisë. Çka s'mundet ta thotë Gjekë Marinaj gazetar e thotë Gjekë Marinaj poet, apo ku qëndrojnë arsyet e këtyre ndryshimeve tek ju?

Gjekë Marinaj: Kur shkruaj si gazetar e nganjëherë si kritik letrar, shkruaj si një qytetar, si një njeri me një edukim njerëzor dhe shkollor të konsiderueshëm, si një human, ku shpreh opinionin tim personal. Si të thuash, shpreh bindjet e mia për jetën që jetoj si një njeri i zakonshëm, si një njeri i përditshëm... Por kur shkruaj si një poet, shkruaj i shtyrë apo i frymëzuar nga labirinthet më të fshehta të shpirtit tim në veçanti, të cilat mendoj se janë edhe gjërat më përfaqësuese të shpirtit të njerëzimit në përgjithësi.

Kur shkruaj poezi jam i sigurt se nuk mbështes vetëm njërin anë të çështjes, jam i sigurt se nuk e tradhtoj ndjenjën e pastër, ekuilibrin shpirtëror, gjykimin tim më të drejtë në mbështetje të asaj që mendoj se është e arsyeshme, e ndershme, e drejtë. Pra nëse si gazetar edhe mund të bëj një gabim të keq për një arsye të mirë, në poezi etika e asaj që është e mirë kundrejt asaj që është e keqe i humbet vetitë gjatë filtrimit në thellësinë e shpirtit, duke kaluar një kohë relativisht të vogël në procesin e të menduarit para se të hidhet në fletën e bardhë. Poezia shpesh është pjesë e genies së papërpunuar të poetit. Kur shkruaj si poet, mendoj se vetëm në raste shumë, shumë të rralla mund të jem gabim. Në kontrast, kur shkruaj si gazetar apo si kritik letrar mund të jem gati gjysmën e kohës i gabuar në ato që them. Ndoshta këtu e fiton epërsinë suksesi im si poet ndaj atij si gazetar.

Së fundi, çfarë mund të presim të lexojmë nga krijimtaria juaj e pabotuar deri tani?

Gjekë Marinaj: Kam përfunduar një libër me vizione letrare. Gjithashtu kam gati një libër me koncept gazetaresk, pra artikuj, reportazhe, ese... Librin e tretë me poezi në shqip e kam në përfundim e sipër. Kam të përfunduar dhe gati për botim një libër me poezi në anglisht. Po në anglisht, kam edhe një libër me ese mbi letërsinë dhe artin e krijuesve të huaj, nga vende dhe kohë të ndryshme, që është pothuajse i kompletuar.

(Botoi Zëri-Kosovë)